

Kuva: Sami Kangasharjun kotiaarkisto.

Helena Kangasharju 1945–2016

Helsingin kauppakorkeakoulun suomen kielen ja viestinnän emeritaprofessori Helena Kangasharju menehtyi äkillisesti kesämökillään Hirvensalmella 9. elokuuta 2016. Kangasharju oli syntynyt Hirvensalmella 21. heinäkuuta 1945, ja siellä synnyinseudulla on myös hänen viimeinen leposijansa.

Opintojensa ensi vaiheessa 1960-luvulla Helena Kangasharju suoritti Helsingin kauppakorkeakoulussa kirjeenvaihtajatutkinnon ja myöhemmin kauppätieteiden kandidaatin tutkinnon vuonna 1977. Valmistuttuaan ekonomiksi hän opiskeli kielitiedettä sekä Tampereen että Helsingin yliopistoissa. Filosofian tohtoriksi hän väitteli Helsingin yliopistossa vuonna 1998.

Helena Kangasharju toimi 1970-luvun alkupuolelta lähtien Kauppakorkeakoulussa eripituisia jaksoja tuntiopettajana, yliassistenttina ja lehtorina sekä vuosina 1998–2000 suomen kielen ja viestinnän määräaikaisena professorina. 1970- ja 1980-luvulla hän opetti suomen kieltä myös Hankenissa. 1990-luvulla hän toimi lehtorina Uppsalan yliopistossa ja vierailevana tutkijana Tukholman yliopistossa. Vuonna 2001 Kangasharju nimitettiin Helsingin kauppakorkeakoulun suomen kielen ja talouselämän viestinnän professoriksi. Tässä tehtävässä hän oli eläkkeelle siirtymiseensä, vuoteen 2009, saakka. Ennen akateemista uraansa hän työskenteli myös yrity maailmassa.

Helena Kangasharjun tutkijanura käynnistyi 1980-luvulla. Hän on kertonut, että kiinnostus keskustelun tutkimiseen heräsi jo 1970-luvun lopulla, kun hän Tampereella opiskellessaan kuuli ensimmäisen kerran nimet Sacks, Schegloff ja Jefferson. Lisensiaatintyössään *Neuvottelukeskustelun piirteitä ja vuorovaikutusstrategioita*, joka tarkastettiin Helsingin yliopistossa vuonna 1990 ja joka ilmestyi vuonna 1991 Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisusarjassa (B-112) nimellä *Neuvottelu keskusteluna: Piirteitä ja vuorovaikutusstrategioita*, Kangasharju analysoi simuloituja, Jyväskylän yliopiston johtamistaidon kurssilla pidettyjä neuvotteluja. Hän tunnisti hyvin aineiston erityisluonteen, teki näiden harjoitteluneuvottelujen perusteella varovaisia päätelmiä ja korosti samalla sitä, miten tärkeää olisi analysoida aitoja neuvottelutilanteita. Tuloksia pohtiessaan hän toi esille monia tutkimusaiheita, jotka sittemmin ovat olleet keskustelututkijoille tärkeitä, eivät vähiten hänelle itselleen. Yksi tällainen aihe oli erimielisyyksien syntyminen ja kehittyminen keskustelussa.

Keskustelun osanottajien tiimiytymiseen ja erimielisyyden käsittelytapoihin Helena Kangasharju tarttuikin sitten väitöskirjassaan *Alignment in disagreement: Building alliances in multiperson interaction* (1998). Aineistona oli videonauhoitettuja palavereja, joihin osallistuivat erään kunnan sosiaali- ja terveystoimen työntekijöistä koostuvan työryhmän jäsenet. Osallistujat tarkastelivat päällekkäisiä sosiaali- ja terveystoimen toimintoja ja laativat vammais- ja kuntoutuspalvelujen yhdistämistä koskevia ehdotuksia. Kangasharju analysoi erityisesti niitä jaksoja, joissa joku osallistujista esitti erimielisen kannanoton ja joissa toinen osallistuja ryhtyi tukemaan häntä eli liittoutui erimielisen osallistujan kanssa. Kiinnostuksen kohteena oli koko erimielisyysjakson kulku: miten erimielisyys tuodaan esiin, miten sitä tuetaan ja miten tilanne

ratkaistaan eli miten syntynyt tiimi puretaan. Huolellisella autenttisen kokousaineiston analyysillaan Kangasharju sai esille kiinnostavia tuloksia monenkeskisen keskustelun vuorottelusta ja toi tutkimukseen uusia näkökulmia.

Väitöksenalkajaisitelmässään Helena Kangasharju pohti sitä, mitä keskustelunanalyysi voi antaa kielentutkimukselle ja mitä kielentutkimus voi antaa keskustelunanalyysille (*Virittäjä* 3/1998). Pohdinta tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman kielentutkimuksen maisemaan lähes parikymmentä vuotta sitten ja on antoisaa luettavaa nyt, kun keskustelunanalyysilla on vankka asema kielentutkimuksessa. Teksti on myös hyvin koskettava, koska Helenan tunteneet kuulevat siinä hänen äänensä niin vahvana ja läsnä olevana.

2000-luvun alkuvuosina Helena Kangasharjulla oli merkittävä panos tutkimusohjelmassa *Kahden puolen Pohjanlahtea – Svenskt i Finland – finskt i Sverige*, joka käsitteli ruotsalaisten ja suomalaisten pitkäaikaista ja moniulotteista vuorovaikutusta sekä Ruotsin ja Suomen välisiä suhteita eri aikoina. Ohjelmaan sisältyi 17 projektia, joihin osallistui yli sata humanistia, yhteiskuntatieteilijää ja teologia. Helena Kangasharju johti yhdessä Mirjaliisa Charlesin kanssa Suomen Akatemian ja Helsingin kauppakorkeakoulun rahoittamaa projektia ”Suomea, ruotsia vai englantia? Sisäinen viestintä äskettäin fuusioituneissa suomalais-ruotsalaisissa yrityksissä – Finska, svenska eller engelska? Intern kommunikation i nyligen fusionerade finsk-svenska företag”. Mukana oli seitsemän tutkijaa Helsingin kauppakorkeakoulun kielten ja viestinnän laitoksesta sekä Ulla Börestam Uppsalan yliopistosta. Projektissa analysoitiin erilaisia viestintätilanteita ja aineistoja viidessä osaprojektissa, joissa olivat mukana yritysmaailmasta Merita-Nordbanken (myöhemmin Nordea) ja Stora Enso. Eri-tyistä huomiota kiinnitettiin suomalais-ten ja ruotsalaisten mahdollisiin kulttuu-

rieroihin yleisissä viestintäkäytänteissä ja päätöksenteossa sekä ruotsin ja englannin käyttöön ja rooliin vuorovaikutuksessa. Lisäksi selvitettiin sitä, miten yritysten henkilöstö suhtautui muutoksiin ja eri kielten käyttöön.

Helena Kangasharjun analyysin kohteena oli muun muassa, miten kokouksissa käsitellään tietoa ja tehdään päätöksiä. Vaikka kyselytutkimukseen vastanneet yritysten edustajat pitivät suomalaisien ja ruotsalaisten keskustelukäytänteitä hyvin erilaisina, itse kokousten analyysi osoitti, että käytännön tilanteissa erot ovat paljon vähäisempiä kuin kyselyn esiin tuomat mielikuvat antoivat ymmärtää. Tämä tulos osoittaa, mikä merkitys aineistolähtöisellä tutkimuksella ja huolellisella autenttisten aineistojen analyysillä on myös stereotyyppien murtamisessa. Kangasharjun tutkimustyö oli siten tässäkin suhteessa merkittävä.

Yhdessä Olli Kankaan kanssa Helena Kangasharju toimitti tutkimusohjelman IV niteen *Ordens makt och maktens ord* (2007), johon sisältyy myös hänen artikkelinsa ”Interaktion och inflytande: Finlandare och svenskar vid mötesbordet”. Projektin teemoista ilmestyi artikkeleita monissa muissakin julkaisuissa. Kaikissa kirjoituksissaan Kangasharju ja hänen kirjoittajakumppaninsa korostavat sitä, että mikrotason käytäntöjä analysoimalla voidaan löytää uusia työkaluja kokoustilanteessa läsnä olevien tekijöiden tiedostamiseen ja reflektointiin ja tietoisuutta näistä tekijöistä tulisi lisätä myös johtamiskoulutuksessa.

Helena Kangasharju keskusteli yritysten kokouksikäytännöistä myös akateemisen yhteisön ulkopuolella ja yritti tuoda esille keskustelujen merkitystä. Hyvä esimerkki tästä on tekniikka&talous-julkaisussa 17.4.2003 ilmestynyt haastattelu. Siinä hän otti reippaasti kantaa tuolloisiin kokousoppaisiin, joiden henkeä hän piti hyvin hierarkkisenä: ”Kokous on hyvä, kun puheenjohtaja pitää ohjat tiukasti kä-

sissään ja asialista etenee nopeasti osallistujien hiljaisesti nyökytellessä päätään. Vähänkin ujommat jättävät sanomatta ideansa, jos puheenjohtaja koetaan jyrävänä.” Kangasharju korosti sitä, että kaikki ovat vastuussa kokouksen etenemisestä, mutta toi kuitenkin topakasti esiin myös sen, että vaikeimpia tehtäviä kokouksissa on aktiivisuuden ja kurinalaisuuden yhdistäminen: ”Aktiivisuus ei tarkoita lupaa puhua mitä sylki suuhun tuo, vaan kurinalaista kykyä pysyä asiassa.”

Helena Kangasharju oli paitsi paneutuva tutkija myös armoitettu opettaja. Opiskelijat muistavat hänet lempeän vaativana, kärsivällisenä ja huumorintajuisena opettajana, joka aina jaksoi rohkaista eri vaiheissa olevia oppilaitaan ja tukea graduntekijöitä kirjoittamisen karioissa. Muistotilaisuudessa saimme lukea opiskelijoiden lähettämiä muistikuvia Helenasta, ja niistä kaikista välittyi se lämpö, jota Helena oli tapaamisissa säteillyt. Hyvä yhteistyö opiskelijoiden kanssa on saanut asunsa myös Katarina Juvosen, Helena Kangasharjun ja Pekka Pällin toimittamassa julkaisussa *Tulevaisuuspuhetta* (2005), jossa on opiskelijoiden graduuhin pohjautuvia artikkeleita.

Helena Kangasharju eli niin kuin opetti; niin kokouksissa kuin muutenkin hän antoi tilaa kaikille, esitti oman kantansa ja kuunteli aidosti muita. Hän oli rehti ja kannustava työtoveri, joka paneutui kaikkiin tehtäviinsä huolellisesti ja oli aina valmis keskustelemaan muutoksesta. Kauniilla käsialallaan hän teki tarkkoja muistiinpanoja ja esitti viisaita kysymyksiä ja kommentteja, jotka veivät asiaa eteenpäin. Itseään ja omia saavutuksiaan hän ei korostanut missään tilanteessa, vaan oli aina nostamassa muita.

Helena jäivät kaipaamaan lapset ja lapsenlapset, joista hän aina puhui hyvin lämpimästi. Äidin ja mummon osa oli hänelle tärkeä. Lasten ja lastenlasten kanssa hän sai viettää myös elämänsä viimeiset,

onnelliset kesäviikot. Perhe, entiset työtoverit, tutkijakollegat ja ystävät eivät enää kuule Helenan ääntä, eivät syvältä kumpuavaa naurua, eivät hänen ajatuksiaan kielestä, kirjallisuudesta, puutarhanhoidosta tai musiikista. Vaikka vierelläni

paikka konserttitalissa on nyt tyhjä, tunnen yhä sen valon ja lämmön, jonka Helena jätti jälkeensä.

PIRKKO NUOLIJÄRVI
etunimi.sukunimi@gmail.com

KIRJALLISUUTTA

Suomenoppijoiden paikan- ja tilanilmausten kehittyminen kielenkäytössä

Sanna Mustonen: *Käytössä kehittyvä kieli. Paikat ja tilat suomi toisena kielenä -oppijoiden teksteissä.* Jyväskylä Studies in Humanities 255. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2015. 342 sivua (sis. 2 liitettä). ISBN 978-951-39-6212-8 (NID.)

Sanna Mustonen tarkastelee väitöskirjassaan paikkojen ja niille analogisten fyysisten ja psyykkisten tilojen ilmauksia suomi toisena kielenä -oppijoiden kielellä. Tutkimus on osa Jyväskylän yliopiston CEFLING-hanketta, jota Suomen Akatemia rahoitti vuosina 2007–2009. Hankkeen tutkimuskohteena on toisen ja vieraan kielen oppijan kielitaidon kehittyminen lingvistisesti *Eurooppalaisen viitekehysten* (EVK) kommunikatiivisesti määritellyiltä taitotasoilta toiselle. Hanke on osa eurooppalaista SLATE-verkostoa, jossa tutkitaan kielitaidon arvioinnin ja yhtymäkohtia toisen ja vieraan kielen oppimiseen. CEFLING-hankkeen tutkimuksissa yhdistetään EVK:n kommunikatiiviset kielenkäytön taitotasokuvaukset oppijan kielen kehittymisen rakenteelliseen tarkasteluun. Hankkeen tavoitteena on ollut tuottaa tutkimustietoa, joka on teo-

reettisesti relevanttia ja soveltuu sekä pedagogisten käytänteiden että kielitaidon arvioinnin kehittämiseen.

Aikaisempien hankkeen puiteissa valmistuneiden väitöskirjatutkimusten (Kajander 2013, Seilonen 2013) tavoin Mustonen ei näe kielen oppimista tiedon säilyttämisenä vaan kielellisten resurssien kierrättämisenä ja uudelleen järjestämisenä, tilanteisena toimintana. Pyrkimys on ottaa huomioon sekä kielen sosiaalinen että kognitiivinen ulottuvuus. Tutkimuksessa selvitetään, miten paikan ja tilan ilmaiseminen paikallissijoilla kehittyneen taitotasolta toiselle suomi toisena kielenä -oppijoiden kirjoitetuissa teksteissä. Lisäksi tarkastellaan sitä, miten aikuisten ja nuorten oppijoiden kehityskulut eroavat toisistaan.

Kielen oppiminen dialogisena, dynaamisena ja käyttöpohjaisena ilmiönä

Useissa CEFLING-hankkeen tutkimuksissa on hyödynnetty konstruktiohjaista lähestymistapaa, jossa yhdistyvät käyttöpohjaiset, kognitiiviset ja funktio-